

УДК 271.4-788(477.83-25):090.1

КОЛО ЧИТАННЯ ЧЕНЦІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ.: БІБЛІОТЕКИ ВАСИЛІАНСЬКИХ ІЄРОМОНАХІВ ЮСТИНА ІЛЛЯШЕВИЧА ТА ЙОСАФАТА ЛОЗІНСЬКОГО

Іван АЛЬМЕС

*Український католицький університет,
вул. І. Свенціцького, 17, м. Львів, 79011, Україна, тел. (032) 240-99-40*

У статті за матеріалами “списків” книг бібліотечних зібрань ієромонахів Святопокровської провінції ЧСВВ Юстина Ілляшевича (1708–1776) та Йосафата Лозінського (1719–1774) реконструйовано та проаналізовано коло читання василіанського чернецтва другої половини XVIII ст. Зазвичай після смерті монахів їхні книжкові збірки переходили у власність обителів та записувались у монастирських документах (інвентарях чи списках померлих ченців) серед описів їхнього майна. Вперше опубліковано фрагменти інвентарних описів львівських Святооунфрїївського та Святоюрського монастирів 1750–1770-х рр., до обителів яких були вкладені книги отців Юстина та Йосафата. Здійснений тематичний аналіз книжкового репертуару чернечих приватних бібліотечних зібрань в контексті їхньої душпастирської та освітньої діяльності. “Інтелектуальну поживу” тогочасних василіанських ченців (на прикладі ієромонахів Ю. Ілляшевича та Й. Лозінського) складала література католицьких (єзуїтських, францисканських, домініканських), православних, унійних, протестантських авторів XVI–XVIII ст. Окрім богослужбових книг і Святого Письма, здебільшого це було контрреформаційне письменство – катехізми, видання для медитацій і реколекцій, аскетичні трактати, церковна історія, догматична і моральна теологія, а також поодинокі примірники світської літератури.

Ключові слова: Руська провінція ЧСВВ, “списки книг”, інвентарний опис, чернечі приватні бібліотеки, історія читання, книжкова культура, Юстин Ілляшевич, Йосафат Лозінський.

У ранньомодерний період монастирі на українських землях були осередками не лише духовного, але і культурно-освітнього життя, центрами книжності і шкільництва. Творили ж ці осередки спільноти ченців – аскетів, літургісантів і душпастирів, вчителів і письменників – інтелектуалів тогочасної доби. Важливою складовою їхнього “стилю життя” була книга¹, насамперед, читання Біблії (особливо Псалтиря), а також іншої корисної літератури (в першу чергу святоотцівських трактатів). Свт. Василій Великий писав, що “невпинне вивчення Святого Письма має тривати ціле життя”². Одне з найважливіших, окрім реконструкції складу книжкових зібрань монастирів та ченців, проте, водночас і найскладніших завдань для дослідника – спробувати дізнатись, які саме книги ченці читали і використовували, оскільки читацька

---

¹ Французький дослідник Роже Шартє розрізняє культурні навички (вміння читати чи писати), культурну продукцію (наприклад, книги) та культурні практики (читання книг, ставлення до смерті і життя тощо): Шартє Р. Интеллектуальная история и история ментальностей: двойная переоценка? // *Новое литературное обозрение*. – Москва, 2004. – № 2 (66). – С. 17–47.

² Ісіченко І., арх. *Аскетична література Київської Русі*. – Харків, 2005. – С. 164.

діяльність – це “мовчазне виробництво”³. Проте приватні чернечі книжкові зібрання найбільш вірогідно відображають читацькі інтереси, оскільки в комплектуванні власних фондів майже відсутній факт випадковості у підборі репертуару⁴. Вивчення таких бібліотечних зібрань дозволяє дізнатись, що становило “інтелектуальну” поживу, “джерела мудрості” ченців. Такі студії дозволяють доповнити біографії власників бібліотек⁵, у даному випадку ченців. Приватні бібліотеки є відображенням соціального статусу монахів, рівня освіченості, духовності, ідентичності, матеріальної спроможності, зрештою, свідчать про книжкові уподобання та пріоритети іноків. Визначальним чинником, який впливав на характер книжкових зібрань, була освіта ченців, а також їхній чернечий статус і функції⁶.

Зазвичай про василіан говорять як про освічену значним чином у традиціях латинської (католицької) культури⁷ еліту Унійної церкви XVIII ст., яка чимало (чи не найбільше) спричинилась до окциденталізації східного обряду⁸ Київської унійної митрополії⁹. У контексті подібних артикуляцій важливо знати не лише про духовну формацію¹⁰, освіченість і творчість ченців-василіан¹¹, але і їхню “духовну поживу”, одну зі складових якої становило “книжкове оточення” іноків. Власне книги були важливим інструментарієм під час душпастирства (підготовки до сповіді, провадження реколекцій, проповідництва¹²), викладацької діяльності (в чернечих студіях, парафіяльних школах), зрештою, і для провадження молитовного життя.

³ Шартьє Р. *Письменная культура и общество*. – Москва, 2006. – С. 142.

⁴ Яременко М. *Київське чернецтво XVIII ст.* – Київ, 2007. – С. 150.

⁵ Дартон Р. *Історія читання // Нові підходи до історіописання* / за ред. П. Берка. – Київ, 2010. – С. 193.

⁶ Wyczawski H. *Kościelne zbiory biblioteczne (wiek XVI–XVIII) // Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. – Lublin, 1975. – Т. 2: Od odrodzenia do oświecenia. Cz. 1: Teologia humanistyczna. – S. 534.

⁷ Наприклад, про василіан в подібних артикуляціях зазначає: Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. – Вид. 4-те. – Київ, 2009. – С. 492.

⁸ Резюме про латинізацію василіан, наприклад, подано в: Ісаєвич Я. До характеристики культури доби бароко: василіанські освітні осередки // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. – Львів, 2004. – Вип. 12: Ювілейний збірник на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Ільницького. – С. 196.

⁹ Шматько Т. Латинізація та окциденталізація: прояви і наслідки // *Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: спроба підсумку*. Матеріали міжнародного наукового діалогу про Берестейську унію фундації PRO ORIENTE (третя зустріч: Львів, 21–23 серпня 2006 р.) та Міжнародного наукового симпозиуму Інституту історії Церкви Українського Католицького Університету “Берестейська церковна унія: перспективи наукового консенсусу в контексті національно-конфесійного дискурсу” (Львів, 24–27 серпня 2006 р.) / за ред. Й. Марте й О. Турія. – Львів, 2008. – С. 340–352; Ciołka D., ks. *Latynizacja Kościoła unickiego w Rzeczypospolitej po synodzie zamojskim*. – Białystok, 2014. – 320 s.

¹⁰ Стецик Ю. Духовна формація Василіанського чернецтва Перемишльської єпархії (XVII–XVIII ст.) // *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. – Дрогобич, 2008. – Вип. 11–12. – С. 138–148.

¹¹ Освітні практики і письменницьку діяльність василіан XVII–XVIII ст. досліджували: Wawryk M. *De studiis philosophico-theologicis in provincia Rutheno-Ucraina OSBM s. XVIII eorumque manualibus // Записки ЧСБВ*. – Рим, 1971. – Сер. II, сек. II, т. VII. – С. 85–113; Wojnar M. *Basilian seminaries, colleges and schools (XVII–XVIII) // Там само*. – Рим, 1974. – Сер. II, сек. II, т. IX. – С. 48–63; Ejusdem. *Basilian Scholars and Publishing Houses (XVII–XVIII) // Там само*. – С. 64–94; Harasym I. *Geneza i rola monastycyzmu bazylijskiego w historii Cerkwi Grekokatolickiej od XVI do XX wieku // Warszawskie zeszyty Ukrainoznawcze*. – Warszawa, 1997. – Т. 4–5. – S. 225–239; Wereda D. *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku*. – Lublin; Sielce, 2013. – S. 302–305.

¹² Про гомілетичні збірники в контексті вивчення проповідницьких практик ченців писала: Henryot F. *Le prédicateur et ses livres. Normes oratoires et sermons dans les couvents mendiants urbains à l'époque moderne (Lorraine, Luxembourg) // La parole publique en ville, des réformes à la Révolution, actes du colloque de Nancy (3–4 mars 2011) / S. Simiz (dir.)*. – Villeneuve d'Ascq, 2012. – P. 39–60.

За чернечими уставами монахи не повинні мати власного майна, все належить братії обителі¹³. Проте, нерідко насамперед чернеча верхівка (настоятелі монастирів) мала власне рухоме і нерухоме майно¹⁴. Частина їхніх власностей посідали книги, які розглядають як одну з найважливіших складових у контексті студій “стилю життя” духовенства (звичай ієрархів чи ігуменів і архимандритів) ранньомодерного часу¹⁵. Чи в контексті вивчення колекціонування книг духовними особами, на основі аналізу списків книг і проведення провенієнц-досліджень¹⁶. Про монашу книжкову культуру на українських землях ранньомодерного часу (здебільшого православних монастирів Києва) писали київський дослідник Максим Яременко та ін.¹⁷ Поодинокі відомості про книжкові зібрання унійних ієрархів, зокрема про “латинське культурне” коло читання владик Атанасія (Шептицького) і Петра (Білянського) подає польська дослідниця Дорота Веред¹⁸. Загальну характеристику деяких приватних книжкових зібрань василіан XVIII ст. умістила у своїх дослідженнях Марія Підлипчак-Масрович¹⁹.

Важливим джерелом до вивчення історії книжкової культури ранньомодерного часу є “списки” книг, які знаходяться у тестаментях, інвентарних описах, реєстрах померлих ченців²⁰. Зазвичай після смерті монахів їхні книжкові збірки переходили у власність обителі та записувались у монастирських документах (інвентарях чи

¹³ Lorens V. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. – Rzeszów, 2014. – S. 133.

¹⁴ Про “матеріальний світ” православних ченців на українських землях XVIII ст. писав: Яременко М. “Матеріальний світ” ректора Академії середини XVIII ст.: на прикладі архимандрита Сильвестра Ляскоронського // *Наукові записки НАУКМА*. – Київ, 2004. – Т. 35. – С. 20–33; Його ж. Насолоди освічених в Україні XVIII століття (про культуру вживання церковною елітою чаю, кави та вина) // *Київська Академія*. – Київ, 2012. – С. 117–184.

¹⁵ Наприклад, у контексті концепту “стилю життя” розглянуто книжкове зібрання ректора Харківського колегіуму Лаврентія Кордета (1720–1781): Посохова Л. Речі та час ректора Харківського колегіуму Лаврентія Кордета // *Київська академія*. – Київ, 2013. – Вип. 11. – С. 109–136.

¹⁶ У подібних інтенціях писала польська дослідниця Бернардета Іванська-Цешлік, а саме про бібліофільтро каноніків Влоцлавської капітули XVII ст.: Iwańska-Cieślak B. *Prywatne księgozbiory członków kapituły katedralnej we Włocławku w XVII wieku* // *Toruńskie studia bibliologiczne*. – Toruń, 2010. – Nr 2 (5). – S. 9–29.

¹⁷ Приватні книжкові зібрання ченців київських православних монастирів XVIII ст. досліджували: Яременко М. Настоятелі київських чоловічих монастирів у XVIII столітті // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. – Львів, 2001. – Ч. 3. – С. 269–272; Його ж. Київські монастирські та приватні чернечі бібліотеки XVIII століття і “літературні уподобання” монашества // *Український археографічний щорічник*. – Київ; Нью-Йорк, 2004. – Вип. 8/9 (Нова серія). – С. 346–365; Його ж. *Київське чернецтво ...* – С. 158–163; Дзюба О., Фрис В. Бібліотеки України // *Історія української культури*: у 5 т. – Київ, 2003. – Т. 3: Українська культура другої половини XVII–XVIII століть. – С. 825–832. Про бібліотеку Йоанікія Галатовського зазначає: Яковенко Н. “Європа” в українському сприйнятті: між географією та оцінковою амбівалентністю // *Ї ж. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття*. – Київ, 2012. – С. 204–223. Історико-географічні видання в приватних книжкових зібраннях викладачів Харківського колегіуму досліджувала: Посохова Л. Розширюючи обрії світу: реальні та віртуальні подорожі студентів та викладачів православних колегіумів України XVIII ст. // *Patrimonium. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи*. – Київ; Краків, 2015. – Т. 1: Ранньомодерна людина: Простір – влада – право XVI–XVIII століть / за ред. В. Михайловського і Я. Столицького. – С. 380–390.

¹⁸ Wereda D. *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej...* – S. 307; Ejusdem. *Testamenty hierarchów unickich w XVII–XVIII wieku* // *Kościół unicki w Rzeczypospolitej* / red. W. Walczak. – Białystok, 2010. – S. 227–228.

¹⁹ Марія Підлипчак-Масрович у загальних рисах описує приватні книжкові зібрання, інформує про вклади книг Ієронімом Нерезієм до Бучача, Пафнутієм Маньковським до Крехова, Порфирієм Баранкевича до Доброміля та про найбільш поширені та ексклюзивні видання з їхніх бібліотек: Підлипчак-Майерович М. *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*. – Warszawa, 1986. – S. 165–166; Ejusdem. *Książka i biblioteka bazylikańska w XVII–XVIII w. Oraz wpływ kasat na stan ich zachowania i opracowania* // *Hereditas Monasteriorum*. – Wrocław, 2012. – Т. 1. – S. 91–93.

²⁰ Про вивчення “списків” книг ранньомодерного часу в контексті історії читання, соціо-культурної історії див.: Walsby M. *Book Lists and Their Meaning* // *Documenting the Early Modern Book World: Inventories and Catalogues in Manuscript and Print* / ed. by M. Walsby, N. Constantinidou. – Leiden, 2013. – P. 1–24.

списках померлих ченців) серед описів їхнього майна. Власне в інвентарному описі Львівського Святооуфрїївського монастиря кінця 1760-х – 1770-х рр. записи про книги систематизовано закладами ігуменів обителі, серед яких – даровизни ієромонахів Юстина Ілляшевича та Йосафата Лозінського²¹. Список залишених для обителі книг від отця Йосафата також подано у метриці похованих у Святооуфрїївській обителі²². Перелік вкладених книг Юстином Ілляшевичом до Львівської Святоюрської обителі записаний в інвентарі цього ж монастиря 1750-х рр.²³ Загалом інвентарні описи²⁴ – одне із найважливіших джерел до реконструкції книжкових зібрань ранньомодерного часу, в тому числі приватних бібліотек духовенства²⁵, незважаючи на скороченість та видозміненість записів про книги, що обумовлює необхідність проведення ідентифікації та реконструкції²⁶.

Латино-польське книжкове зібрання Юстина Ілляшевича (1708–1776)

Життя і діяльність. Юстин Ілляшевич (Justyn Płaszewicz; в миру Іван, батьки Іван та Тетяна) народився у травні 1708 р. в с. Мерещеві Руського воєводства (нині Перемишлянського р-ну Львівської обл.)²⁷. Здобув теологічну освіту у Львівському

²¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ), ф. 684 (Протоігуменат монастирів Чину св. Василія Великого, м. Львів), оп. 1, спр. 2186, арк. 20–20 зв. Фрагментарно і з неточностями у кількісних підрахунках про дане джерело зазначав Йосафат Скрутень: Скрутень Й. Бібліотека Львівських ОО. Василян // *Записки ЧСВВ*. – Жовква, 1923. – Т. I. – С. 167. Згадує про книжкові вклади ієромонахів до Львівської обителі за цим інвентарем і Беата Лоренс: Lorens B. *Vasylianie prowincji koronnej...* – S. 401.

²² ЦДАІЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2521, арк. 3 зв.

²³ Там само, спр. 2234, арк. 16–16 зв.

²⁴ Джерелознавчий аналіз інвентарних описів у контексті книгознавчих студій подають: Перетц В. Описи монастирських бібліотек XVIII в. и спорные вопросы истории древнерусской литературы // *Slavia*. – Praha, 1924. – R. 3. – S. 2/3. – S. 338–351; Rożycki E. W sprawie opracowań księgozbiorów mieszczańskich dawnej Polski: uwagi metodologiczne na marginesie badań nad kolekcjami lwowskimi // *Studia bibliologiczne*. – Katowice, 1997. – T. 10. – S. 137; Ejsudem. Zainteresowanie literaturą we Lwowie w latach 1551–1700 w świetle mieszczańskich inwentarzy biblioteczných // *Czasy potopu szwedzkiego w literaturze polskiej* / red. R. Ociecek. – Katowice, 2000. – S. 198–199; Warda K. Inwentarze bibliotek klasztornych jako źródło do dziejów książki polskiej w XIX w. // *Studia o Książce*. – Gdańsk; Kraków; Łódź; Warszawa; Wrocław, 1985. – T. 15. – S. 115–124; Ціборовська-Римарович І. Видовий та джерелознавчий аналіз документів з історії книги та історії бібліотек в Україні XVI – першої чверті XIX ст. // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. – Київ, 2012. – Вип. 34. – С. 265.

²⁵ Наприклад, про історію книжкової культури парафіяльного духовенства в Сілезії XIX ст. на основі інвентарних описів писала: Pawłowicz W. *Księgozbiory duchowieństwa katolickiego na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939)*. – Katowice, 2009. – 432 s.

²⁶ Джерельно-бібліографічну базу реконструкції відомостей про авторів та назв творів становлять довідники, бібліотечні каталоги та інтернет ресурси. Насамперед це “Пам’ятки книжкового мистецтва”, укладені Якимом Запаском та Ярославом Ісаєвичем (Запаско Я., Ісаєвич Я. *Пам’ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні*. – Львів, 1981. – Кн. 1: 1574–1700 рр. – 136 с. (далі – Запаско I); 1984. – Кн. 2. Ч. 1: 1701–1764 рр. – 132 с. (далі – Запаско II); Кн. 2. Ч. 2: 1765–1800 рр. – 128 с. (далі – Запаско III)); електронна версія багатомного видання Кароля і Станіслава Естрайхерів “Bibliografia polska” (Estreicher K. *Bibliografia polska* [Електронний ресурс]. – Kraków, 1882–1951. – Т. 8–34. – Режим доступу: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/> (далі – Estreicher). Також електронні бібліотечні та біо-бібліографічні ресурси: 1) CERL Thesaurus (Consortium of European Research Libraries) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cerl.org/resources/cerl_thesaurus/main; 2) VIAF (The Virtual International Authority File) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://viaf.org>; 3) WorldCat (The world’s largest network of library content and services) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcat.org/> та ін.

²⁷ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, відділ рукописів (далі – ЛННБУ, ВР), ф. 3 (Бібліотека та Центральний архів монастирів оо. Василян у Львові), спр. 435, арк. 175.

езуїтському колегіумі, тобто закінчив вищі студії (*studia superiora*) езуїтської шкільної системи²⁸, на яких навчались як правило члени самого ордену та кандидати до духовного сану²⁹. Богословські студії в езуїтів передбачали дві програми: чотирирічна – схоластичної (догматичної) теології; дворічна – моральної теології (казуїстики). Виклади опирались насамперед на вивчення Святого Письма і вчення Фоми Аквінського³⁰. Особлива увага зверталась на тлумаченні Біблії за Святими Отцями³¹. Студії з моральної теології забезпечували насамперед підготовку парафіяльних священиків³². Варто зазначити, що езуїтські навчальні заклади не лише “давали освіту молодим русинам, а й перетворювали їх на поляків у політичному, релігійному та культурному сенсах”³³.

21 листопада 1738 р. у 30-річному віці Іван Ілляшевич вступив до Львівського Святоюрського монастиря. 6 січня 1740 р. владика Атанасій (Шептицький) рукоположив його у священничий сан. Відтак розпочалось його служіння у василіанських монастирях. На початку 1740-х рр. він виконував функції проповідника у невеликому Бесідському монастирі³⁴. Впродовж десяти місяців був офіціалом Галицької катедри Львівської унійної єпархії³⁵. У першій половині 1750-х рр. (з 1751 р.) – ігумен Львівського Святоюрського монастиря³⁶. З 1754 р. – ректор теологічних студій при цій же обителі³⁷. У 1755 р. обраний консультором Святопокровської провінції ЧСВВ, та водночас призначений настоятелем Почаївського монастиря – одного з найбільших чернечих осередків Руської провінції. Через чотири роки у 1759 р. повторно обраний консультором³⁸, а також призначений ігуменом Лаврівської обителі у Перемишльській єпархії, суперіором якої був упродовж 1759–1766 рр.³⁹ Тут дуже “енергичний” отець Юстин продовжував активно розбудовувати монастир⁴⁰. З 1766 р. очолював монастир у Спасі. Наприкінці 1760-х рр. захворів (“дістав параліч”). Через хворобу його направили до одного із львівських монастирів, де під опікою медиків вилікували⁴¹. Опісля о. Юстин впродовж трьох років (1773–1776 рр.) виконував функції

²⁸ Сряков С. Повсякденне життя езуїтських шкіл України // *Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії*: в 2-х т. – Київ, 2012. – Т. 1: Практики, казуси та девіації повсякдення / відп. ред. В. Горобець. – С. 102.

²⁹ Кіку В. Езуїтські навчальні заклади // *Історія української культури*: у 5 т. – Київ, 2003. – Т. 3: Українська культура другої половини XVII–XVIII століть. – С. 471.

³⁰ Шевченко Т. *Езуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст.* – Львів, 2005. – С. 69.

³¹ Там само. – С. 7.

³² Сряков С. *Повсякденне життя езуїтських шкіл України...* – С. 107.

³³ Плохій С. *Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі.* – Київ, 2015. – С. 343.

³⁴ Станом на 1748 р. у Бесідському монастирі було 10 населеників: *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarussiae.* – Romae, 1979. – Vol. 2: 1731–1760. – P. 141.

³⁵ Мицько І. *Святоуспенська лавра в Уневі.* – Львів, 1998. – С. 220.

³⁶ ЛННБУ, ВР, ф. 3, спр. 435, арк. 175.

³⁷ Ваврик М. *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.: топографічно-статистична розвідка.* – Рим, 1979. – С. 108.

³⁸ ЛННБУ, ВР, ф. 3, спр. 435 арк. 175.

³⁹ Стечик Ю. *Василіанські монастирі Перемишльської єпархії (кінець XVII–XVIII ст.).* – Дрогобич, 2014. – С. 354.

⁴⁰ Ваврик М. *Лаврівська хроніка (1771–1882) (Скорочення) // Записки ЧСВВ.* – Рим, 1954. – Сер. II, сек. II, т. II (VIII), вип. 1–2. – С. 71.

⁴¹ Мицько І. *Святоуспенська лавра в Уневі...* – С. 220–221.

духівника у Крехівській обителі⁴². 31 липня 1776 р. помер і був похований у Львівському Святооунфрїївському монастирі⁴³.

Кількісний склад книгозбірні. Будучи викладачем теології, настоятелем монастирів, о. Юстин формував власну бібліотеку. Частину своєї книгозбірні, а саме 22 книги, він вклав до Львівської Святоюрської обителі – про це записано в інвентарному описі 1750-х рр. Оскільки в списку зазначено про о. Юстина як “konsultora” (див. Додаток 2-А), тому даровизну було зроблено в період, коли він виконував функції консултора Руської провінції – в другій половині 1750-х – на початку 1760-х рр.⁴⁴ Після смерті о. Юстина частина його книжкового зібрання (23 н. 26 од. зб.)⁴⁵ залишилась у Львівському Святооунфрїївському монастирі. Таким чином, бібліотека Юстина Ілляшевича була невеликою. Для порівняння, за даними М. Яременка, бібліотеки ігуменів та архімандритів київських монастирів налічували від 10 до 372 кодексів⁴⁶. На французьких землях, наприклад, приватні зібрання книг навіть парафіяльних римо-католицьких священників в останній чверті XVIII ст. налічували в середньому 100 книг⁴⁷.

Переважна більшість книг о. Юстина – це латиномовні видання (32 н. 34 од. зб.). Числилося лише по шість найменувань польською та руською (в 7 од. зб.) мовами. Це і не дивно, зважаючи на “латинську” освіту отця Юстина, знання польської та латинської мов. Зрештою у василіанському середовищі польською послуговувались, щонайменше у другій половині XVIII ст., у повсякденні, нею писали монастирські документи, подекуди ця мова виконувала і роль “сакральної”, тобто використовувалась під час богослужінь⁴⁸. Латина мала статус “офіційної”, а польська використовувалась як основна мова для написання творів – літературна мова унійної церкви⁴⁹. І загалом, на українських землях ранньомодерного періоду польська мова була однією із мов соціального та літературного престижу⁵⁰, тобто освіти, науки та літератури⁵¹.

---

⁴² Catalogus monasteriorum Ordinis Sancti Basilii Magni Provinciae Protectiones Beatissimae Virginis Mariae cum refidentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex dispositione Religiosissimi Patris Domini Iosephi Morgulec in Capitulo Uniovia celebrato electi superioris provincialis Confectus ex Anno 1775 in annum 1776. – Pozzajoviense, 1775. – S. 8.

⁴³ ЛННБУ, ВР, ф. 3, спр. 435, арк. 175.

⁴⁴ ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2234, арк. 16.

⁴⁵ Послугуюючись методикою дослідниці Ірини Ціборовської-Римарович, для окреслення загальної кількості книг у бібліотеці використовуються наступні позначення: а) найменування/назви (далі – н.) та б) одиниці зберігання/томи (далі – од. зб.): Ціборовська-Римарович І. Книгозбірня Острозького єзуїтського колегіуму: джерела про комплектацію бібліотечного фонду та їх інформаційна наповненість // *Острозька давнина: наук. зб.* – Острогож, 2013. – Вип. 2. – С. 119.

⁴⁶ Яременко М. *Київське чернецтво...* – С. 150–161; Кагамлик С. Інтелектуальне середовище моголянців у Києво-Печерській лаврі (XVIII ст.) // *Київська Академія.* – Київ, 2006. – Вип. 2–3. – С. 187.

⁴⁷ Жюліа Д. Чтение и Контрреформация // *История чтения в Западном мире от Античности до наших дней.* – Москва, 2008. – С. 320.

⁴⁸ Сковчиляс І. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус.* – Львів, 2010. – С. 305.

⁴⁹ Naumow A. Przemiany w ruskiej kulturze unitów // *Краківські Українознавчі Зошити.* – Краків, 1997. – Т. 5–6. – С. 145.

⁵⁰ Броджі-Беркофф Дж. Чи існує канон українського літературного бароко? // *Український гуманітарний огляд.* – Київ, 2012. – Вип. 16–17. – С. 16, 27–28.

⁵¹ Radyszewskij R. *Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku.* – Kraków, 1996. – Cz. 1. – S. 11; Шевченко І. Польща в українській історії // Його ж. *Україна між Сходом і Заходом: Нариси з історії культури до початку 18 століття* / авт. пер. М. Габлевич, наук. ред. А. Ясіновський. – Львів, 2014. – С. 135–157.

Руські (українські) письменники писали твори польською⁵², нею послуговувались у повсякденному житті⁵³.

Лише чотири назви зі списку книг зазначені як рукописні кодекси, решта – друковані видання. На жаль, тільки для незначної частини вказане місце видання. Загалом походження більше ніж половини друків у зібранні невідоме. Проте, на основі реконструкції книжкового складу вдалося встановити, що отець Юстин володів книгами з українських, польських, російських, італійських типографій: Рим (3 н. 4 од. зб.); Почаїв (3), Познань (2), Київ (1), Львів (1), Бердичів (1), Краків (1), Вроцлав (1), Санкт-Петербург (1).

Одним із важливих аспектів вивчення історії читання є врахування одного із зовнішніх параметрів книг, а саме їхнього формату, оскільки це мало істотне значення для зміни способів читання книг. Якщо великий фоліант читали, наприклад, за аналогом, то книги формату ін-октаво чи ін-дуодечімо були придатнішими для індивідуального читання⁵⁴. Відповідно від цього залежала і мобільність певного книжкового зібрання. Бібліотека Ю. Ілляшевича була малоформатною, книги у форматі октаво становили більше половини зібрання (23 н. 24 од. зб.). Значну частку в книгозбірні посідали видання у форматі кварто (17 н. 19 од. зб.). Поодинокі примірники знаходились і в ін-фоліо (4 книги). Таким чином, бібліотека Ю. Ілляшевича виглядає за описами доволі таки мобільною – чисельно невелика та малоформатна.

Тематика видань. Насамперед варто зазначити про примірники Святого Письма і *богослужбових книг*. Отець Юстин володів “руським” Требником (I, А-20). Крім того, є записи про наявність текстів, вірогідно рукописних (можливо і переписаних безпосередньо о. Юстином), чинів постригу (I, Б-17)* та погребіння іноків (I, А-21, Б-18). Оскільки Ю. Ілляшевич був ієромонахом, настоятелем монастирів, тому наявність таких “підручних” видань зумовлювалася практичною необхідністю. Також він володів уривками Святого Письма латинською мовою: книги пророцтв; книги Маккавеїв (“*Liber Prophetarum, et Machabeorum*”) (I, А-4); Євангеліє (I, А-5). Знаходилась і латиномовна конкорданція (I, Б-1), тобто біблійна симфонія, спеціальний лексикологічний довідник, де слова та вислови з Біблії, розташовані за абеткою, із позначкою їх місця (книг, розділів і віршів)⁵⁵. І що цікаво, він мав у наявності частину латинського Бreviарія (I, А-22), тобто відповідника у східній традиції Часослова.

Немає серед інвентарних записів відомостей про *екзегетичні* видання. Практично відсутня і *Святоотцівська* спадщина, тобто твори Отців Церкви. Лише зазначено про наявність твору Йоана Золотоустого, а саме його “Слова про священство” (I, Б-19) – настанов для богоугодного священничого життя. Таким чином, будучи ієромонахом, Ю. Ілляшевич із практичних міркувань володів текстом чину висвяти ієреїв, а також основним трактатом повчань для нововисвячених священників (ієромонахів) для богоугодного життя в Христі.

---

⁵² Радишевський Р. Роль польського посередництва у формуванні української барокової літератури // *Українське бароко*. – Харків, 2004. – Т. 2. – С. 74.

⁵³ Bystroń J. *Dzieje obycajów w dawnej Polsce. Wiek XVI–XVIII*. – Kraków, 1960. – Т. 1. – S. 318.

⁵⁴ Берк П. Нотатки щодо нових історій читання // *Нові підходи до історіописання* / за ред. П. Берка. – Київ, 2010. – С. 211–215.

* Тут і далі вказано номер позиції, поданої в Додатках.

⁵⁵ Головащенко С. *Дослідження та викладання Біблії в Київській духовній академії XIX – початку XX ст.* – Київ, 2012. – С. 36.

Своєрідну невелику “колекцію” становили видання, так чи інакше пов’язані з церковним правом. Насамперед привертає увагу наявність енциклік папи Бенедикта XIV (1740–1758). Майбутній папа Просперо Лоренцо Ламбертіні запровадив енцикліку як жанр пастирського послання в католицькій церкві – послання, адресованого вселенському єпископату. За свого понтифікату він видав двадцять три енцикліки⁵⁶. Ю. Ілляшевич мав у власності друк енцикліки “Allatae sunt” (26 липня 1755 р.) (I, Б-15). У ній папа акцентує увагу на унормуванні відносин між латинським та східним обрядами. Загалом понтифік Бенедикт XIV був прихильником зберігання “східності” в унійних церквах візантійського обряду⁵⁷. Також у книжковому зібранні Ю. Ілляшевича було послання папи Бенедикта XIV до “греко-католицького” кліру – пастви єпископа Атанасія (Шептицького) (I, Б-16). Вірогідно йшлося про послання папи від 26 вересня 1744 р. у справі налагодження стосунків між унійною ієрархією та василіанською управою⁵⁸: “Epistola ad clerum graeco catholicum. Literae venerabili fratri Athanasio Szeptycki Archiep. Metropolitanano totius Russiae”⁵⁹.

Ще в одному виданні із бібліотеки отця містились постанови соборів, декрети та інші церковні документи. Йдеться про невелике познанське видання 1692 р. “Pax Religiosa Theologica” (I, Б-12)⁶⁰. Написав цю книгу польський бернардин Станіслав Гродзіцький (Stanisław Grodzicki). Крім того, у бібліотеці був рукописний список постанов однієї із генеральних капітул домініканців – “Acta Capituli Generalis ord. praedicator pisane” (I, Б-21). Достеменно невідомо про що йдеться, проте цікавим виглядає наявність такої книги, тим більше рукописного списку, а манускрипти здебільшого відображають особливу зацікавленість у певних творах. “Обов’язковим” примірником у книжкових зібраннях василіанських монастирів були “Правила” Василя Великого. Зокрема активно поширювалось польськомовне почаївське видання 1751 р. “Summariusz reguł świętego oycza naszego Bazylego Wielkiego” (I, Б-14). Власне примірник цього друку мав можливість використовувати і о. Юстин. Найбільш ексклюзивно серед видань з каноніки виглядає наявність книги “Духовный регламент” (I, Б-22), оскільки це був основний юридичний акт, який визначав правовий статус Церкви в Російській імперії синодального періоду (до 1917 р.)⁶¹. Головним укладачем регламенту вважається Феофан Прокопович.

⁵⁶ Неве Б. Бенедикт XIV – папа просвітництва чи папа відкритості? // *Відкритість. Суспільство. Влада. Від Нантського едикту до падіння комунізму* / упоряд. Е. Ле Руа Ладюрі, Г. Буржуа; пер. з фр. Є. Марічева. – Київ, 2008. – С. 73.

⁵⁷ Повна назва римського видання така: “Epistola encyclica ad Missionarios per Orientem deputatos “De Ritibus Ecclesiae Graecae aliarumque Orientalium conservandis”” (Harasiewicz M. *Annales ecclesiae Ruthenae, gratiam et communionem cum s. Sede Romana habentis, ritumque Graeco-Slavicum observantis, cum singulari respectu ad dioceses ruthenas Leopoliensem, Premisliensem et Chelmensem.* – Leopoli, 1862. – Р. 406–414). Витяг з енцикліки опубліковано в: *Documenta pontificum romanorum historiam Ucrainae illustrantia* (1075–1953) / ed. A. Welykuj. – Romae, 1954. – Vol. II: 1700–1953. – Р. 158–161.

⁵⁸ Про конфлікти владики Атанасія (Шептицького) з василіанською верхівкою писав: Рудович І., свящ. *Єпископи Шептички // Богословській в’єстникъ.* – Львовь: накладом редакції, зь печатнѣ Ставропигійскої подь зарядом Юсифа Данилюка, 1901. – Т. II, вып. V. – С. 304–305; 1902. – Т. III, вып. I. – С. 26–30. Про бреве папи Бенедикта XIV 1753 р., адресоване митрополиту та “єпископам Русї” (унійним ієрархам), див.: Gil A., Skoczylas I. *Kościół Wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458–1795.* – Lublin; Lwów, 2014. – S. 386.

⁵⁹ Estreicher. – Т. 12. – S. 456; Фрагменти цього послання опубліковано в: *Documenta pontificum romanorum historiam Ucrainae...* – Vol. II: 1700–1953. – Р. 106–107.

⁶⁰ Estreicher. – Т. 17. – S. 392.

⁶¹ *Православная энциклопедия.* – Москва, 2007. – Т. 16. – С. 433–435.

Варто зазначити, що о. Юстин мав й інші твори Ф. Прокоповича, а саме примірник вроцлавського видання 1744/1745 р. латиномовної збірки “Miscellanea Sacra” (I, Б-13). Це тематична підбірка апологетичних трактатів арх. Феофана, а також переклад із польської на латину проповідей владики про аскетичне життя, здійснений Данилом Нащинським (1720–1793), який, власне, і видав книгу. Крім того, наприклад, до збірника ввійшла “Елегія до своєї бібліотеки” Рязанського митрополита Стефана (Яворського) тощо⁶². У відділі рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки України ім. Василя Стефаника зберігається примірник “Miscellanea Sacra”, який походить із книжкового зібрання о. Юстина, про що свідчить власницький запис (“*Justini Ptaszewicz OSBM*”)⁶³.

Церковна історія представлена виданням “Specimen ecclesiae Ruthenicae” (I, Б-8). “Ідеал Руської церкви від початку прийняття віри і аж до нашого часу у своїх витоках, або старійшини Русі зі Святим Римським Престолом завжди в єдності” – перша спроба синтетичного викладу історії унійної церкви. Почаївське видання містить також додаток (“Appendix ad Specimen Ecclesiae Ruthenicae”), виданий у Римі (1734 р.). Книга складається з трьох частин, перші дві частини – агіографічного характеру, остання містить короткі відомості про київських митрополитів⁶⁴. Написав книгу латинською мовою Ігнатій Кульчинський (Kulczynski Ignatius, 1707–1747) – василіанський церковний історик, археограф, агіограф, прокуратор ЧСВВ (1727–1735 рр.), архимандрит Гродненського монастиря (1736–1747 рр.)⁶⁵.

Володів Ю. Ілляшевич і *катехетичним* виданням. Примітно, що це був не один із численних католицьких варіантів, а польськомовний т. зв. “малий” катехизис⁶⁶ київського православного митрополита Петра Могили – “Zebranie krótkiey nauki” (Київ, 1645) (I, А-8). Дослідники відзначають поміркованість у викладах конфесійного характеру в цьому творі⁶⁷, відповідно це могло бути одним із чинників побутування цього твору в іноконфесійному середовищі.

Зважаючи на те, що о. Юстин викладав теологію у Львівському Святоюрському монастирі, його необхідною лектурою були *підручники з богослов'я*. Зокрема, він мав у наявності латиномовний виклад зі схоластичного богослов'я “Theologia universa speculativa et dogmatica” (I, Б-7) французького єзуїта Поля Габріеля Антуана (Antoine Paul Gabriel, 1679–1743). Цю книгу до середини XIX ст. використовували як підруч-

⁶² *Православная энциклопедия*. – Москва, 2007. – Т. 13. – С. 567.

⁶³ Також на книзі є інші записи, наприклад, “*Monasterii Leopoliensis O.S.B.M.*”: Prokopowicz Teofan. Illustrissimi ac reverendissimi Theophani Prokopowicz Miscellanea Sacra, variis temporibus antea edita, nunc primum vno fasce comprehensa conivntimque evulgata. Accesserunt eiusdem poemata quaedam, quibus adivincta sunt. I. Elegia illustrissimi metropolitae Riazanensis Iaworskii iam iam Moritvri svpra bibliothecam svam. II. Michaelis Malardi etiam poemata non nulla. III. Kreslingii epistola ad illustrissimum ac reverendissimum Raphaelem Archiepiscopvm metropolitam Kiioviensem. Editio emendativs recvsa. – Vratislaviae, [1744]: Cvra Iohannis Jacobi Kornii bibliopolae. – Ст. II 105193. – [Арк.] 1, 3.

⁶⁴ Суша А. Книжкова спадщина Ігнатія Кульчинського // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 45–46, 58; Плохій С. Від Якова Суші до Атанасія Великого. (Огляд видань римських джерел з історії української церкви) // *Український археографічний щорічник*. – Київ, 1993. – Вип. 2. – С. 7.

⁶⁵ *Słownik polskich teologów katolickich* (далі – SPTK II). – Warszawa, 1981. – Т. 2: Н–Л. – С. 472.

⁶⁶ Це скорочений варіант виданого згодом “Православного ісповідання віри”: Жуковський А. *Петро Могила й питання єдності церков*. – Париж, 1969. – С. 176, 178.

⁶⁷ Аркадій Жуковський зазначав, що “Могила скоріше намагався зменшити, ніж збільшувати число розбіжностей між латинською і греко-словянською церквами”. Наприклад, у “Малому катехизисі” католики не засуджуються за філіокве і т. п.: Там само. – С. 181.

ник із теології у духовних семінаріях на французьких землях⁶⁸. Активно поширювались серед тогочасного римо-католицького духовенства книги з моральної теології. Найбільш поширеними та відомими вважались трактати німецьких моралістів XVII ст. Власне праця одного із знаних авторів – уже згадуваного єзуїта П. І. Антуана – була у книгозбірні Ю. Ілляшевича, а саме твір “Theologia Moralis Universa” (I, Б-3)⁶⁹. Знаходилась у бібліотечній колекції і видання з *томістики* – богословсько-філософський трактат “Veritas in medio” (I, Б-10) Франсуа ван Ранса (François van Ranst, 1660–1727) – бельгійського домініканського теолога, професора Левенського університету⁷⁰. Варто зазначити, що вивчення томізму входило до числа найважливіших предметів під час єзуїтських теологічних студій⁷¹. Також знаходилась книга “Graeciae orthodoxae scriptores” (I, Б-4) Лева Аллація (Leone Allacci, 1586–1669) – італійського письменника грецького походження, завідувача Ватиканської бібліотеки⁷². Це двотомне зібрання творів грецьких богословів (прихильників догмату філіокве), у якому твори подано паралельно грецькою і латинською мовою⁷³.

Поодинокими примірниками представлені у книгозбірні *гомілетичні* видання. Це зібрання казань на період адвенту і П’ятидесятниці “Pars Hiemalis concionum” (Краків, 1668) (I, А-1) професора теології Краківського університету Шимона Станіслава Маковського (Szymon Stanisław Makowski, ~1612–1683)⁷⁴. Необхідним інструментарієм виголошення Слова Божого забезпечувала тогочасного проповідника книга “Instructissima bibliotheca manualis concionatoria” (I, Б-2) Тобіаса Лонера (Tobias Lohner, 1619–1697) – австрійського єзуїта, професора філософії і богослов’я, ректора колегії у Люцерні (Швейцарія), автора творів з моральної та пасторальної теології⁷⁵. Ю. Ілляшевич мав лише третій том із цієї чотиритомної енциклопедії-довідника проповідника.

Одним із західних впливів на духовність східного обряду василіан було провадження *медитацій* і *реколекцій*. Відповідно для допомоги і підготовки для цього видавали різноманітні збірники і трактати. Одними з найпоширеніших на українських землях були бердичівські видання 1764 та 1768 рр. книги “Głos Pana kruszacego cedry libański” (I, Б-6) Марціна Рубчинського (Marcin Rubczyński, 1707–1794) – польського взутого кармеліта, догматика, префекта студій у Львові та Вільно⁷⁶. Дві інші книги такого характеру представляють францисканську та піярську католицьку

⁶⁸ *Encyklopedia katolicka* (далі – ЕК). – Lublin, 1989. – Т. 1. – S. 656.

⁶⁹ Вперше було видано у 1726 р., крім того, відомі ще 5 видань у форматі кварто – Рим (1747, 1752–1757), Венеція (1770, 1773, 1776): *Bibliothèque des écrivains de la compagnie de Jésus, ou Notices bibliographiques* / Par les Augustin et Alois de Backer, Charles Sommervogel (далі – БЕЖ). – Liège, 1853. – Т. 1. – S. 1. – P. 20–21.

⁷⁰ François van Ranst // *Cerl Thesaurus* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00924786>.

⁷¹ Шевченко Т. *Єзуїтське шкільництво...* – С. 69.

⁷² *Dictionnaire de Theologie Catholique* (далі – ДТС) / A. Vacant, E. Mangenot. – Paris, 1903. – Т. 1. – P. 830–833.

⁷³ Musti D. Allacci Leone // *Dizionario Biografico degli Italiani*. – 1960. – Vol. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.treccani.it/enciclopedia/leone-allacci_\(Dizionario_Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/leone-allacci_(Dizionario_Biografico)).

⁷⁴ Estreicher. – Т. 22. – S. 59.

⁷⁵ БЕЖ. – Т. 1. – S. 1. – P. 465; Reusch H. Lohner Tobias // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig, 1884. – Т. 19. – S. 130 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd123623987.html?anchor=adb>.

⁷⁶ *Słownik polskich teologów katolickich* (далі – SPTK III). – Warszawa, 1982. – Т. 3: М–R. – S. 517; *Polski Słownik Biograficzny* (далі – PSB). – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1989–1991. – Т. XXXII, z. 135. – S. 561–562.

ранньомодерну традиції реколекцій. Зокрема, знаходився примірник малоформатного видання у двох томах “Recollectiones morales” (I, Б-9) Патриція Спорера (Patritius Sporer, † 1714) – німецького францисканського мораліста, професора філософії і теології в Аугсбурзі та Пассау⁷⁷. За допомогою польського посередництва, тобто в перекладі з італійської на польську, представлені “Медитації” (I, Б-11) італійського піяра Ніколо Руджеро (Nicola Ruggiero, XVI ст.)⁷⁸.

Більшість книг, записаних до Львівського Святоюрського монастиря, складала видання *світського характеру*. З античної літератури були листи Цицерона (I, А-6), поезії давньоримського поета-сатирика Юнія Децима Ювенала (I, А-10), які в середньовіччі завдяки своїй “моралізаторській строгості” користувались популярністю⁷⁹. Крім того, знаходився збірник сентенцій “Anthologia sive florilegium” (I, А-3) німецького гуманіста Йозефа Ланга (Joseph Lang, 1570–1630)⁸⁰. Привертає увагу наявність підручника з логіки “Manuale logicum” (I, А-7) Йогана Шарфа (Johann Scharff, 1595–1660) – лютеранина, професора філософії Віттенберзького університету⁸¹. З філософії були ще манускрипти (I, А-17, 19), вірогідно рукописні конспекти, які Юстин Ілляшевич вів під час навчання у Львівській єзуїтській колегії.

Про світоустрій о. Юстин черпав знання із латиномовної “Космографії” (I, А-11) філософа шотландського походження Джеймса Чейна (James Cheyne, 1576–1602)⁸². Було у його приватній книгозбірні й видання з історії Франції, а саме велика за обсягом “Historia regum Galliae integra” (I, А-13) Жанна де Серра (Jean de Serres, 1540–1598) – офіційного історіографа французького короля⁸³. Про екзотичні східні краї і традиції можна було дізнатись з історико-географічного видання єзуїта Яна Тадеуша Крусінського (Jan Tadeusz Krusiński, 1675–1757). Будучи місіонером на Близькому Сході, він написав декілька творів про східні традиції – від мистецтва споживання турецької кави до нарисів історії дипломатичних взаємовідносин у першій половині XVIII ст.⁸⁴ Ця книга – “Prodromus ad Historiam Revolutionis Persicae” (I, А-14), а саме переклад з турецької на польську, виданий у Львові в 1733 р., – це за жанром посольська книга (сефаретнаме), у якій, окрім офіційних дипломатичних відомостей, описувались, наприклад, шийтські звичаї тощо⁸⁵.

Цивільне право представлено книгою “Practicarum observationum” (I, А-15) римокатолицького єпископа і сенатора Анджея Ліпського (Andrzej Lipski, 1572–1631). У книзі акцентується увага на діяльності асесорських судів, які розглядали апеляції

⁷⁷ Reusch H. Sporer Patritiu // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig, 1893. – Т. 35. – S. 273 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn130575488.html?anchor=adb>.

⁷⁸ Nicola Ruggiero // *VIAF* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://viaf.org/processed/ICCU%7CSEIV074793>.

⁷⁹ *Словарь античности* / сост. Й. Ирмшер, Р. Йоне. – Москва, 1989. – С. 671.

⁸⁰ Franck J. Lang Josep // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig, 1883. – Т. 1. – S. 602–606 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn13626199X.html?anchor=adb>.

⁸¹ Wagenmann J. Scharff Johann // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig, 1890. – Т. 30. – S. 587–588 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn117620181.html?anchor=adb>.

⁸² Cheyne James // *VIAF* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://viaf.org/processed/BAV%7CADV10048707>.

⁸³ Dardier Ch. Jean de Serres, historiographe du roi: sa vie et ses écrits d'après des documents inédits 1540–1598 // *Revue historique*. – Paris, 1883. – Т. XXII. – P. 291–328.

⁸⁴ *Encyclopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995* (далі – EWJ). – Kraków, 1996. – S. 335.

⁸⁵ Сотавов Н. *Северный Кавказ в русско-иранских и русско-турецких отношениях в XVIII в.* – Москва, 1991. – С. 53.

від міст, справи про розмежування маєтків⁸⁶, і це відповідно могло пригодитись для ведення маєткових справ у монастирях. Ексклюзивно виглядає наявність поширеного на європейських теренах підручника з анатомії “*Syntagma anatomicum*”⁸⁷ (I, А-9) професора Падуанського університету Йоганна Веслінга (Johann Vesling, 1598–1649)⁸⁸.

Поодинокі примірники світського характеру від о. Юстина залишились у Львівському Святооунуфрївському монастирі. І це були “практично-ужиткові” видання – лексикони і календарі. Насамперед знаходився примірник київського видання 1627 р. словника Памва Беринди (1550–1632). Його “Лексикон славенороскій” (I, Б-20) протягом тривалого часу використовувався як підручник з церковнослов’янської мови⁸⁹. Знання церковнослов’янської було необхідним інструментарієм василіан, оскільки це була мова богослужінь. Інший словник – це т. зв. “Кнапіуш”, або “*Thesaurus Polono Latino Graecus*” (I, Б-5)⁹⁰. Уклав його Гжегож Кнапський (Knapski (Snapius) Grzegorz, 1564–1638) – польський єзуїт, мовознавець, автор драматичних творів, викладач риторики у Любліні (1601–1604, 1608–1610 рр.)⁹¹. Даний лексикон – це один із найпоширеніших словників на українських землях ранньомодерного часу.

“Руська бібліотека” Йосафата Лозінського (1719–1774)

Життя і діяльність. Йосафат Лозінський (Josaphat Łozinski, в миру Іван, батьки Петро і Анна⁹²) народився в серпні 1719 р. на Поділлі. 14 вересня 1740 р. 21-річний Іван вступив до новіціату в Почаївському монастирі. Через два роки прийняв чернечий постриг. Невідомо про навчальні студії Йосафата, скоріш за все, він навчався в монастирських освітніх закладах. Знав руську (церковнослов’янську) і польську мови (“*callet linguam sclavonicam seu Ruthenam, param polonice seu romanii scribore*”⁹³). 15 липня 1742 р. був рукоположений в ієрейський сан та розпочав служіння у василіанських монастирях. У 1743 р. виконував функції “сповідальника” (paenitentiariorum) у Львівському Святооунуфрївському монастирі. З 1746 р. був вікарієм у Замості, звідки через два роки знову повернувся до Львова на “сповідництво”. З 1752 р. – настоятель у Жовківському монастирі. У 1759 р. призначений ігуменом Улашковецької обителі, а в 1765 р. – Піддубецької. 4 жовтня 1765 р. став вікарієм Львівської Святооунуфрївської обителі⁹⁴. У 1769 р. виконував функції вікарія у Львівському Святоіванівському

⁸⁶ PSB. – Т. 17. – С. 415–417.

⁸⁷ Найпопулярніший підручник з анатомії на європейських теренах у 1650–1750-х рр. У 1653 р. твір переклали англійською, 1741 р. – данською мовами тощо: Conti G., Loy F., Riva A., Solinas P. The evolution of anatomical illustration and wax modelling in Italy from the 16th to early 19th centuries // *Journal of Anatomy*. – 2010. – Vol. 216, № 2. – P. 210.

⁸⁸ Pagel J. Vesling Johann // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig, 1895. – Т. 39. – С. 648–649 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn117395021.html?anchor=adb>.

⁸⁹ “Лексикон” Памва Беринди – одна з найкращих праць східнослов’янської лексикографії XVII ст. У словнику міститься понад 7000 словникових статей. Крім того, друга частина – це словник іншомовних слів, загальних назв і власних імен: Німчук В. Памво Беринда і його “Лексиконъ славенороскій и имень тлькованіе” // *Лексикон славенороскій Памви Беринди*. – Київ, 1961. – С. I–III.

⁹⁰ Korbut G. *Literatura polska. Od początków do wojny światowej*. – Warszawa, 1929. – Т. I: Od wieku X do końca XVII. – С. 289–290.

⁹¹ ЕК. – Т. IX. – С. 199.

⁹² Про родичів о. Йосафата міститься інформація у пом’янику Львівського Святоюрського монастиря XVIII ст.: “Помани Гди Дши оусопших Рабовъ Своихъ Петра, Анну, Феодосію, жєнію Євдокію, Жоана, Д. Анну Д. Марію” (ЛННБУ, ВР, ф. 3, од. зб. 430, арк. 16).

⁹³ ЦДАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2520, арк. 5.

⁹⁴ ЛННБУ, ВР, ф. 3, спр. 639, арк. 130.

монастирі. Через три роки повернувся до Святоонофріївської обителі⁹⁵, де 1774 р. упокоївся⁹⁶.

Чисельність книжкового зібрання. Після смерті Й. Лозінського у 1774 р. його книжкове зібрання (чи, можливо, частина) залишилось у Львівському Святоонофріївському монастирі. За даними інвентарного опису обителі о. Йосафату належало 34 н. 49 од. зб.⁹⁷ З них понад половину склали книги польською мовою (18 н. 22 од. зб.), 14 книг – кириличні, та дві назви у 13 екземплярах – достеменно невідомо якою мовою. Таким чином, книг латинською мовою у бібліотеці не було, і це, скоріш за все, свідчить про незнання Й. Лозінським латинської мови. Як і зібрання о. Юстина, бібліотека о. Йосафата була малоформатною: 15 книг – ін-октаво, 8 (12 од. зб.) – ін-дуодечімо. Декілька примірників віднотовано й у форматі фоліо (2) та кварто (6). На жаль, через скороченість інвентарних записів неможливо достеменно дізнатися не лише про місце видання, але і про тип книг – стародрук чи рукописна книга. Хоча на підставі реконструкції більшість склали видання тогочасних українських типографій: Почаїв (7), Львів (3), Унів (1), Чернігів (1). Також були одиничні видання деяких польських друкарень з Варшави, Каліша та Любліна. Стосовно рукописних книг, то щонайменше в одному із записів йдеться про манускрипт – текст пісні на честь ікони Львівського монастиря (II-33).

Тематика видань. Як правило, ченці використовували для щоденної молитви богослужбові книги “келійного” вжитку – Псалтир, Молитвослов, Акафістник⁹⁸. Власне такої лектури у Й. Лозінського за даними описами було найбільше. Що цікаво, Євангеліє (II-18) було польською мовою, а не руською. Польською представлені і Молитовники, п’ять примірників з яких – це виключно збірники ранішніх молитв, “Nabozenstwa porane” (II-26, 31). Тобто, як виглядає за цим описом, для “келійного” читання о. Йосафат використовував польську. Натомість богослужбові книги, особливо різні видання церковних треб, представлені руською: Акафістник (Почаїв, 1756) (II-8), Півустав (Унів, 1741) (II-9), Требник (Львів, 1720) (II-10)⁹⁹. Окремо варто зазначити про книги, які містили текст Царських часів (II-13) та текст чину “погребіння іноческого” (II-4).

Другу групу книг бібліотеки отця Йосафата становили видання *аскетичного* характеру – католицьких, василіанських та православних авторів. Три твори представляють італійську традицію аскетичного писання епохи бароко. Насамперед варто зазначити про наявність польськомовного перекладу відомого та поширеного на

⁹⁵ ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2520, арк. 1, 5.

⁹⁶ Лось В., Сінкевич Н. Catalogus Patrum et fratrum defunctorum Чину Св. Василя Великого у фондах Інституту рукописів НБУВ (середина XVIII – початок XIX ст.) // *Генеалогічні записки*. – Львів, 2014. – Вип. XII (нової серії VI). – С. 85. Про дату смерті і поховання о. Йосафата зазначено у метриці Львівського Святоонофріївського монастиря: “[1776] дня 31 юліа пристависіа с: ієрмона^x Юсафа^t Лозінскіи ЧСВВ намѣстникъ Лвовскій Сто Онофрїискій, и погрѣбень бист сщенⁿимъ Ієрмонахомъ Адріано^m Андрушкїєвичомъ проповѣдникомъ Стоюрскіи^m свѣдѣтелствующи^m монастиремъ рускимъ и латинскимъ” (ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2521, арк. 1).

⁹⁷ Вірогідно, це не все книжкове зібрання отця Йосафата. Зокрема, відомо про Служебник унівського друку 1747 р., який належав отцю, але про який не зазначено в інвентарному описі (див. *Додаток*). Про приналежність цієї книги саме о. Йосафату свідчить провенієнція (арк. 3) – “Post Fata Pris Josaphat Łozinski OSBM”. Згодом цей примірник опинився у бібліотеці митрополита Андрея Шептицького, про що свідчить екслібрис “Бібліотека Митрополита Андрея Шептицького” (ЛННБУ, відділ рідкісної книги. – IV ст. 368).

⁹⁸ Шманько Т. Богослужбові книги унівської друкарні // *Калофонія: Науковий збірник церковної монодії та гимнографії*. – Львів, 2004. – Ч. 2. – С. 100.

⁹⁹ ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2521, арк. 3 зв.

українських землях твору “Духовна боротьба” (II-22) театинця Лоренцо Скуполі (Lorenzo Scupoli, 1530–1610). Разом із твором Томи Кемпійського “Наслідування Христа” – це класичні праці з аскетички католицької духовності. Знаходився і польськомовний переклад реколекцій єзуїта Карло Грегоріо Розігнолі (Carlo Gregorio Rosignoli, 1631–1707)¹⁰⁰. У книжці “Prawdy wieczne”¹⁰¹ (II-5) подано шістнадцять наук з прикладами, базованих на викладах Томи Кемпійського та “Духовних вправах” Ігнатія Лойоли¹⁰². Єзуїтська італійська традиція аскетичного писання представлена твором “Axiomata chrześcijańskiej filozofii” (II-29) Джованні Батісті Манні (Giovanni Battista Manni, 1606–1682)¹⁰³ – як і в попередніх випадках, за допомогою польського посередництва. Два видання можна віднести до жанру т. зв. “наук доброго вмирання” (ars bene moriendi)¹⁰⁴: примірник львівського видання 1742 р. книги “Wyprawa na tamten świat” (II-25); львівський друк 1765 р. твору “Przewodnik do nieba” (II-28)¹⁰⁵ польського єзуїтського місіонера Антонія Завадського (Antoni Zawadzki (Zawadowski), 1733–1768)¹⁰⁶. Унійна традиція медитативних видань ранньомодерного часу презентована виданням василіанського автора Юзефа Петкевича (Józef Pietkiewicz, 1646–1708)¹⁰⁷. Його великоформатне почаївське видання 1754 р. “Medytacje albo rozmyślania” (II-1)¹⁰⁸ використовувалось і для підготовки до проповідей під час великого посту, на неділі чи свята¹⁰⁹. Особливу увагу привертає наявність аскетичного трактату православного автора київської традиції богословського писання, а саме “Алфавіту духовного” (II-11) Ісайї Копинського († 1640) – перемиського єпископа (1620–1628 рр.) та київського митрополита (1631 р.). Взірцем для написання свого трактату для нього слугувала відома “Ліствиця” Йоана Синайського (Ліствичника)¹¹⁰. Також варто зазначити про наявність чернечих правил Свт. Василя Великого, а саме примірника польськомовного почаївського видання 1751 р. “Summariusz reguł” (II-19) та екземпляра руськомовного львівського видання 1744 р. постанов Замойського синоду (II-14).

Найкращі зразки духовного вдосконалення ченці черпали з *життій святих*. У бібліотеці Й. Лозінського знаходилось польськомовне житіє св. Онуфрія Великого (IV ст.) (II-30). Було також житіє засновника ордену театинців Св. Кастана (1480–1547) (II-6), написане польським кармелітським екзегетом і доктором теології Ангелом (Адамом) Остророгом (Anioł (Adam) Ostroń, 1654–1733)¹¹¹. Цікавим виглядає наявність збір-

¹⁰⁰ ВЕJ. – Т. 1. – С. 2. – Р. 532.

¹⁰¹ Вперше книгу видано італійською мовою “Verità eterne” у Мілані в 1699 р.: ВЕJ. – Т. 1. – С. 2. – Р. 533.

¹⁰² Estreicher. – Т. 26. – С. 367.

¹⁰³ ВЕJ. – Т. 1. – С. 2. – Р. 382.

¹⁰⁴ Огляд деяких видань такого жанру авторів з Речі Посполитої XVII ст. подає: Вінниченко О. “Своя смерть”: річпосполитський шляхтич перед обличчям вічності (за ранньомодерними тестаменатами) // *Повсякдення ранньомодерної України*. Історичні студії в 2-х т. – Київ, 2013. – Т. 2: Світ речей і повсякденних уявлень / відп. ред. В. Горобець. – С. 272–296.

¹⁰⁵ Estreicher. – Т. 34. – С. 417; Запаско III. – № 2402.

¹⁰⁶ EWJ. – С. 788.

¹⁰⁷ ЕК. – Т. 15. – С. 544. Він автор й інших творів, наприклад “Exercycia albo Rozmyślania który się w Nowicyacie Bazylińskim co zwierć roku po osmiu dni od nowicuszow odprawuią” (ЛІННБУ, ВР, ф. 3, спр. 270).

¹⁰⁸ Невелику розвідку про цей твір написав: Франко І. До руської бібліографії XVIII в. // Його ж. *Зібрання творів*: у 50 т. – Київ, 1981. – Т. 34: Літературно-критичні праці (1902–1905). – С. 389–391.

¹⁰⁹ Корзо М. *Украинская и белорусская катехитическая традиция XVI – XVIII вв.: становление, эволюция и проблема заимствования*. – Москва, 2007. – С. 411.

¹¹⁰ Стратій Я. Копинський Ісайя // *Філософська думка в Україні*: Біобібліографічний словник. – Київ, 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/fdm/fdm28.htm>.

¹¹¹ ЕК. – Т. 13. – С. 966; SPTK III. – С. 280.

ника маріологічного змісту “Honor pauswiętszey Maryi” (Каліш, 1741) (II-21) Валентина Керського (Walenty Kierski, 1707–1770). У своєму творі польський єзуїтський автор подає розповіді про чудодіяння Богородиці з житій святих на кожний місяць¹¹². Тобто дане видання могло слугувати матеріалом для підготовки до проповідей та виголошення повчальних розповідей, особливо на богородичні свята. Як і Ю. Ілляшевич, Й. Лозінський практично не мав *проповідницької літератури*. В інвентарному описі зазначено лише про наявність одного збірника гомілій – “Слово к народу католическому” (Почаїв, 1765) (II-2)¹¹³. Також варто згадати про наявність рукописного списку пісні до ікони Божої Матері Львівського Святоюрського монастиря (II-33).

Теологія у бібліотеці Й. Лозінського представлена трьома трактатами. По-перше, викладом унійного володимирського єпископа і київського митрополита (1714–1728 рр.), доктора теології Лева Кішки (1663–1728). Йдеться про “Собрание наук о сакраментологии” (Полоцьк, 1697) (II-27)¹¹⁴. По-друге, твором про кінець світу рязанського і муромського православного митрополита Стефана Яворського (1658–1722). У своєму трактаті “Знамение пришествия антихристов и кончины века” (II-12) автор розглядає ознаки і обставини приходу антихриста і робить висновки, що в тогочасній Російській імперії в найближчий для митрополита час “кінця світу” не буде. Дослідники відзначають значний вплив на цей трактат твору іспанського єзуїтського богослова Томазо Мальвенди “Антихрист” (Рим, 1603)¹¹⁵. По-третє, полемічним викладом з католицько-протестантського дискурсу – “Prawa powszechnie przeciw drukowanemu 1766. wykładowi praw dyssydentskich dla ewangelików” (1767 р.) (II-23)¹¹⁶.

Чотири книги з бібліотеки о. Йосафата можна віднести до розряду *світської літератури*. Насамперед це антологія коротких викладів польських сеймів, видана у Любліні 1740 р. (II-2). Уклав збірник військовий писар Францішек Пуласький († 1738). Його “Krotka annotacya seymow” містить хронологічний виклад подій до 1733 р. Зокрема, у книзі є опис Полтавської битви 1709 р. Петра Болести (канцеляриста гетьмана Адама-Миколая Сенявського), опис коронації чудотворної Каменецької ікони у 1727 р. тощо¹¹⁷. Три видання з бібліотеки “практично-ужиткового” характеру: два варшавські друки календарів на 1760 і 1762 рр. (II-32)¹¹⁸, а також малоформатне невелике за обсягом (18 арк.) почаївське видання 1770 р. “Політики свіцкої” (II-17). Це порадник “доброго тону” для молоді, написаний тогочасною українською мовою¹¹⁹.

¹¹² EWJ. – S. 278.

¹¹³ Запаско III. – № 2369; Ісаєвич Я. Книговидання та друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці // *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та стародруки*: зб. наук. пр. – Київ, 2011. – С. 12.

¹¹⁴ Герасим І. Історико-богословські дослідження Чину Святого Василя Великого (XVII–XX ст.) // *Історія релігії в Україні*. – Київ, 2001. – Т. 4: Католицизм. – С. 572; ЕК. – Т. 9. – С. 17; SPTK II. – S. 278–279; PSB. – Т. XII. – S. 511.

¹¹⁵ Захара І. *Стефан Яворський*. – Львів, 1991. – С. 68–70; Киселева М. *Интеллектуальный выбор России второй половины XVII – начала XVIII века: от древнерусской книжности к европейской учености*. – Москва, 2011. – С. 65.

¹¹⁶ Estreicher. – Т. 17. – S. 311–312. Див. електронну версію книги: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=282583>

¹¹⁷ Estreicher. – Т. 25. – S. 404; PSB. – Т. XXIX, з. 3. – S. 397–399.

¹¹⁸ Estreicher. – Т. 19. – S. 38.

¹¹⁹ Наприклад, у другій главі йшлося “О способі захованяся при столі”, а в четвертій – “Як приналежить з людьми обходитися”: Ісаєвич Я. *Василіянські друкарні: Унів і Почаїв // На службі Кліо: збірник наукових праць на пошану Любомира Винара з нагоди 50-ліття його наукової діяльності*. – Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 465.

* * *

Рівень освіченості і характер виконання чернечих функцій виступають ключовими чинниками, які обумовлювали характер складу книжкових зібрань ієромонахів. До особливостей бібліотечного зібрання “латинсько” кшталтованого екс-консултора Руської та ігумена найбільших обителів провінції (Почаївської, Львівських Святоюрської та Святоонофрїївської) Юстина Ілляшевича можна віднести значну кількість видань з церковного права. Очевидно, це було пов’язано з “професійною” діяльністю отця, оскільки його двічі обирали консултором Руської провінції. Крім того, він виконував нетривалий час обов’язки офіціала Галицької катедри Львівської єпархії. Відповідно, перебуваючи у провінційній управі, він мав бути обізнаним із основними церковними регламентуючими документами – папськими енцикліками, постановами соборів, декретами тощо. І, що цікаво, у його книгозбірні знаходилися книги з каноники не лише католицької чи унійної традиції, але і російської православної. Зокрема, був головний законодавчий акт Церкви в Російській імперії “Духовний регламент”. Загалом преференції отця-викладача становили латино- і польськомовні підручники зі схоластичного, догматичного і морального богослов’я, видання з екзегетики, томістики, церковної історії, матеріали для провадження реколекцій, словники тощо. Варто зазначити, що це підручникові видання, які використовували в тогочасних європейських духовних семінаріях, францисканська та піярська традиції медитацій і реколекцій.

Натомість книжкове зібрання менш освіченого Йосафата Лозінського свідчить про, насамперед, виконання ним функцій літургісанта і душпастиря (сповідав, відправляв Служби Божі). Це були богослужбові книги, в тому числі для “келійного” вжитку – Псалтир, Молитвослов, Акафістник – церковнослов’янською і польською мовами. Лектурою для духовного зростання слугували аскетичні трактати італійських католицьких авторів, життя святих Онуфрія Великого і Кастанана, “науки добро-го вмирання” єзуїтів, по дві книги унійних та православних авторів – польських, італійських, українських духовних та світських письменників. Зважаючи на відсутність “латинського” вишколу отця Йосафата, видання з теології і зібрання проповідей були руською мовою.

Загалом “інтелектуальну поживу” тогочасних василіанських ченців (на прикладі ієромонахів Ю. Ілляшевича та Й. Лозінського) складала література католицьких (єзуїтських, францисканських, домініканських), православних, унійних, протестантських авторів XVI–XVIII ст., особливо епохи бароко. Окрім богослужбових книг і Святого Письма, здебільшого це було контрреформаційне письменство – катехизми, видання для медитацій і реколекцій, аскетичні трактати, церковна історія, догматична і моральна теологія тощо.

Список книг Юстина Ілляшевича

А

*Книги, вкладені до Львівського Святоюрського монастиря
(фрагмент інвентарного опису 1750-х рр.)*

[арк. 16]

**Xiążki aplikowane do biblioteki Świętojurskiej,
od J[ego]m[ó]ści X. Płaszewicza konsultora O.S.B.M.**

1. Pars hiemalis concionum dominicalium ... in fol.
2. Dissertatio philosophica ... in 4to
[арк. 16 зв.]
3. Florilegium reru[m] et materiarum ... in 4to
4. Liber Prophetorum, et Machabeor[um] ... in 8vo
5. Evangelium, et epistola ... in 8vo
6. Liber epistolarum Ciceronis ... in 8vo
7. Manuale logicum Ioan: Schar: ... in 8vo
8. Nauka, o artykułach wiary ... in 8vo
9. Syntagma anatomicum, Veslingij ... in 8vo
10. Juvenalis poeta ... in 8vo
11. Cosmographia Jacobi Cheyn: ... in 8vo
12. Introductio ad historia[m] ecclesiastica ... in 8vo
13. Historia galico idiomate, de [...] et [...] ... in 8vo
14. Prodrumus ad historia[m] revolutionis Persicae ... in 4to
15. Liber observationum practicar: And: Lipscij ... in 4to
16. Summariusz reguł S.O.N.B.W. ... in 8vo
17. Philosophia manuscripta ... in 4to
18. Theologia manuscripta ... in 4to
19. Dialectica manuscripta ... in 8vo
20. Xiążka ruska Trebnik ... in 4to
21. Pohribanyie ynokow, dwie xiążeczki ... in 4to
22. Officia sanctorum ... in 8vo

ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2234, арк. 16–16 зв. (Оригінал).

Б

*Книги, вкладені до Львівського Святооунуфріївського монастиря у 1777 р.
(фрагмент інвентарного опису кінця 1760–1770-х років)*

**Xiązki pozostale po S.P.X. Justyna Illaszewicza Exconsultora Prowincyi
1777 Roku D. 13 Febr: wpisane**

- 1mo Concordantiae in folio nro ... 1
- 2do Biblioteka concionatoria Lochnera Tom: nro 3 ... in folio
- 3tio Theologia moralis universa Antoine in 4to jori dwa tomy w iedno oprawne
- 4to Graeciae Orthodoxae de processione Spiritus Sancti in 4to jori Tomi 2.
- 5to Cnapius poznanski ... in 4to
- 6to Medytacye X. Rupczynskiego Z. Karm: in 4to ... nro 1
- 7mo Theologia speculativa et dogmatica Pauli Antoine in 8vo ... nro 1
- 8vo Specimen ecclesiae Ruthenicae in 8vo ... nro 1
- 9no Recollectiones morales P. Patricii Sporer in 8vo tomi ... nro 2
- 10me Veritas in medio seu propositiones damnatae Bai in 8vo ... nro 1
- 11mo Meditacye kapłanskie X. Ruggierego in 8vo ... nro 1
- 12do Pax religiosa P. Stanislai Grodiccii in 8vo ... nro 1
- 13tio Miscellanea sacra P. Prokopowicz in 8vo ... nro 1
- 14to Summariusz reguł S.O.N.B.W. in 8vo ... nro 1
- 15to Epistola enciclica ad missionarios per orientem Benedicti papa XIV ... in 8vo
- 16to Epistola Benedicti papa XIV ad metropolitanum Russiae Szeptycki, słowo archimandritum et alios monachos S.B.M. in 4to ... nro 1
- 17mo Postrych in folio ... nro 1
- 18vo Pogrzeb zakonny in 4to ... nro 1
- 19no S. Jana Złotoustego słowo o swiaszczęści ... nro 1
- 20mo Lexikon słowenski ... in 4to
- 21mo Acta capituli generalis ord. praedicator[um] pisane in 4to ... nro 1
- 22do Rehlament duchowny in 8vo ... nro 1
- 23mo Kalendarz rusci Boski poczajowskiego druku X. Gimnazego Lewickiego ... in 4to

ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2186, арк. 20 зв. (Оригінал).

Список книг Йосафата Лозинського

*Книги, вкладені до Львівського Святоонофріївського монастиря
(фрагмент інвентарного опису кінця 1760–1770-х років)*

Xiążki pozostałe po śmierci X: Łozinskiego

1. Medytacje poczajowskie foliowe czarno oprawne ... 1
2. Krotka annotacya seymow warszawskich in folio ... 1
3. Słowo ko narodom kafolyczeskim in 4to ... 1
4. Pohribanyie inoczeskoie in 4to ... 1
5. Prawdy wieczne in 4to ... 1
6. Ogrod liliowy y cedrowy in 4to ... 1
7. Ftoma od Kupyny [?] in 4to ... 1
8. Akafisty poczajowskie in 4to ... 1
9. Połustaw uniowski BB X^u Superiorowi in 8vo
10. Trebnik lwowski in 8vo BB dany na oblige vid: oblige
11. Alfawyt Duchowny in 8vo ... 1
12. Znamenye przyszesztwia Antychrystowa in 8vo ... 1
13. Czasy Carskiy in 8vo ... 1
14. Ustawy S. soboru Zamoyskaho in 8vo ... 1
15. Kratkoie pouczenye ko sanu swiaszcz: in 8vo ... 1
16. Czyn obszczych namiereny in 8vo ... 1
17. Polityka swieckaja in 16to ... 1
18. Ewangelika polska in 8vo ... 1
19. Summariusz reguł S^o Bazylego ... 1
20. Xiążka cyrielicka in 8vo bez tytułu ... 1
21. Honor NaySS: Maryi in 8vo ... 1
22. Woyna duchowna in 8vo ... 1
23. Prawa powszchne in 8vo ... 1
24. Summariusz zywota S^o Onufrego in 8vo ... 1
25. Wyprawa na tamten swiat in 12mo ... 1
26. Modlitwiarz polski bez tytułu in 12mo ... 1
27. Xiążeczka polska o sakramentach Leona Kiszki ... 1
28. Przewodnik do nieba in 16to ... 1
29. Axiomata chrzescianskiey filozofij in 16to ... 1
30. Xiążeczek S^o Onufrego 12 ... 12
31. Xiążeczek nabozenszwa porannego in 16to ... 5
32. Kalendarzykow warszawskich 1760 et 1762 ... 2
33. Piesn o NaySS. Pannie lwow Stojurskiey ... 1

ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 2186, арк. 20. (Оригінал).

Список використаної літератури

1. Берк П. Нотатки щодо нових історій читання // *Нові підходи до історіописання* / за ред. П. Берка. – Київ, 2010. – С. 211–215.
2. Броджі-Беркофф Дж. Чи існує канон українського літературного бароко? // *Український гуманітарний огляд*. – Київ, 2012. – Вип. 16–17. – С. 9–54.
3. Ваврик М. Лаврівська хроніка (1771–1882) (Скорочення) // *Записки ЧСВВ*. – Рим, 1954. – Сер. II, сек. II, т. II (VIII), вип. 1–2. – С. 65–94.
4. Ваврик М. *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.: топографічно-статистична розвідка*. – Рим, 1979. – 217 с.
5. Герасим І. Історико-богословські дослідження Чину Святого Василя Великого (XVII–XX ст.) // *Історія релігії в Україні*. – Київ, 2001. – Т. 4: Католицизм. – С. 568–580.
6. Дарттон Р. Історія читання // *Нові підходи до історіописання* / за ред. П. Берка. – Київ, 2010. – С. 187–219.
7. Дзюба О., Фрис В. Бібліотеки України // *Історія української культури*: у 5 т. – Київ, 2003. – Т. 3: Українська культура другої половини XVII–XVIII століть. – С. 814–832.
8. Жуковський А. *Петро Могила й питання єдності церков*. – Париж, 1969. – 282 с.
9. Жюліа Д. Чтение и Контрреформация // *История чтения в Западном мире от Античности до наших дней*. – Москва, 2008. – С. 297–338.
10. Запаско Я., Ісаєвич Я. *Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні*. – Львів, 1981. – Кн. 1: 1574–1700 рр. – 136 с.; 1984. – Кн. 2. – Ч. 1: 1701–1764 рр. – 132 с.; Кн. 2. – Ч. 2: 1765–1800 рр. – 128 с.
11. Ісаєвич Я. Василянські друкарні: Унів і Почаїв // *На службі Кліо*: збірник наукових праць на пошану Любомира Винара з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 460–468.
12. Ісаєвич Я. До характеристики культури доби бароко: василянські освітні осередки // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. – Львів, 2004. – Вип. 12: Ювілейний збірник на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Ільницького. – С. 195–206.
13. Ісаєвич Я. Книговидавництво та друкарство в Почаєві: ініціатори та виконавці // *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та стародруки*: зб. наук. пр. – Київ, 2011. – С. 722.
14. Ісіченко І., арх. *Аскетична література Київської Русі*. – Харків, 2005. – 398 с.
15. Кагамлик С. Інтелектуальне середовище могилянців у Києво-Печерській лаврі (XVIII ст.) // *Київська Академія*. – Київ, 2006. – Вип. 2–3. – С. 177–197.
16. Киселева М. *Интеллектуальный выбор России второй половины XVII – начала XVIII века: от древнерусской книжности к европейской учености*. – Москва, 2011. – 472 с.
17. Кіку В. Єзуїтські навчальні заклади // *Історія української культури*: у 5 т. – Київ, 2003. – Т. 3: Українська культура другої половини XVII–XVIII століть. – С. 471–479.
18. Корзо М. *Украинская и белорусская катехитическая традиция XVI–XVIII вв.: становление, эволюция и проблема заимствований*. – Москва, 2007. – 672 с.

19. Лось В., Сінкевич Н. *Catalogus Patrum et fratrum defunctorum* Чину Св. Василя Великого у фондах Інституту рукописів НБУВ (середина XVIII – початок XIX ст.) // *Генеалогічні записки*. – Львів, 2014. – Вип. XII (нової серії VI). – С. 77–101.
20. Мицько І. *Святоуспенська лавра в Уневі*. – Львів, 1998. – 319 с.
21. Перетц В. Описи монастирських бібліотек XVIII в. и спорные вопросы истории древнерусской литературы // *Slavia*. – Praha, 1924. – Р. 3. – S. 2/3. – S. 338–351.
22. Посохова Л. Речі та час ректора Харківського колегіуму Лаврентія Кордета // *Київська академія*. – Київ, 2013. – Вип. 11. – С. 109–136.
23. Посохова Л. Розширюючи обрії світу: реальні та віртуальні подорожі студентів та викладачів православних колегіумів України XVIII ст. // *Patrimonium. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи*. – Київ; Краків, 2015. – Т. 1: Ранньомодерна людина: Простір-влада-право XVI–XVIII століть / за ред. В. Михайловського і Я. Столицького. – С. 380–390.
24. *Православная энциклопедия*. – Москва, 2007. – Т. 16.
25. Радишевський Р. Роль польського посередництва у формуванні української барокової літератури // *Українське бароко*. – Харків, 2004. – Т. 2. – С. 69–124.
26. Рудович І., свящ. Єпископи Шептицькі // *Богословській вѣстникъ*. – Львовь: накладом редакції, зъ печатнѣ Ставропігійскої подъ зарядом Іосифа Данилюка, 1901. – Т. II, вып. V. – С. 289–305; 1902. – Т. III, вып. I. – С. 26–59.
27. Серяков С. Повсякденне життя єзуїтських шкіл України // *Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії: в 2-х т.* – Київ, 2012. – Т. 1: Практики, казуси та девіації повсякдення / відп. ред. В. Горобець. – С. 99–140.
28. Сkochиляс І. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційні структура та правовий статус*. – Львів, 2010. – XXIV+832 с.
29. Скрутень Й. Бібліотека Львівських ОО. Василян // *Записки ЧСВВ*. – Жовква, 1923. – Т. I. – С. 161–176.
30. *Словарь античности* / сост. Й. Ирмшер, Р. Йоне. – Москва, 1989. – 704 с.
31. Стецик Ю. *Василіанські монастирі Перемишльської єпархії (кінець XVII–XVIII ст.)*. – Дрогобич, 2014. – 388 с.
32. Стецик Ю. Духовна формація Василіанського чернецтва Перемишльської єпархії (XVII–XVIII ст.) // *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. – Дрогобич, 2008. – Вип. 11–12. – С. 138–148.
33. Суша А. Книжкова спадщина Ігнатія Кульчинського // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 45–64.
34. Франко І. До руської бібліографії XVIII в. // *Його ж. Зібрання творів: у 50 т.* – Київ, 1981. – Т. 34: Літературно-критичні праці (1902–1905). – С. 389–391.
35. Ціборовська-Римарович І. Видовий та джерелознавчий аналіз документів з історії книги та історії бібліотек в Україні XVI – першої чверті XIX ст. // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. – Київ, 2012. – Вип. 34. – С. 259–279.
36. Шартъє Р. *Письменная культура и общество*. – Москва, 2006. – 272 с.
37. Шартъє Р. Интеллектуальная история и история ментальностей: двойная переоценка? // *Новое литературное обозрение*. – Москва, 2004. – № 2 (66). – С. 17–47.
38. Шевченко І. Польща в українській історії // *Його ж. Україна між Сходом і Заходом: Нариси з історії культури до початку 18 століття* / авт. пер. М. Габлевич; наук. ред. А. Ясіновський. – Львів, 2014. – С. 135–157.

39. Шевченко Т. *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст.* – Львів, 2005. – 336 с.
40. Шманько Т. Богослужбові книги унівської друкарні // *Калофонія*: Науковий збірник церковної монодії та гимнографії. – Львів, 2004. – Ч. 2. – С. 98–104.
41. Шманько Т. Латинізація та окциденталізація: прояви і наслідки // *Берестейська унія (1596) в історії та історіографії: спроба підсумку*. Матеріали міжнародного наукового діалогу про Берестейську унію фундації PRO ORIENTE (третя зустріч: Львів, 21–23 серпня 2006 р.) та Міжнародного наукового симпозиуму Інституту історії Церкви Українського Католицького Університету “Берестейська церковна унія: перспективи наукового консенсусу в контексті національно-конфесійного дискурсу” (Львів, 24–27 серпня 2006 р.) / за ред. Й. Марте й О. Турія. – Львів, 2008. – С. 340–352.
42. Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. – Вид. 4-ге. – Київ, 2009. – 581 с.
43. Яременко М. “Матеріальний світ” ректора Академії середини XVIII ст.: на прикладі архимандрита Сильвестра Ляскоронського // *Наукові записки НАУКМА*. – Київ, 2004. – Т. 35. – С. 20–33.
44. Яременко М. *Київське чернецтво XVIII ст.* – Київ, 2007. – 304 с.
45. Яременко М. Насолоди освічених в Україні XVIII століття (про культуру вживання церковною елітою чаю, кави та вина) // *Київська Академія*. – Київ, 2012. – С. 117–184.
46. Яременко М. Київські монастирські та приватні чернечі бібліотеки XVIII століття і “літературні уподобання” монашества // *Український археографічний щорічник*. – Київ; Нью-Йорк, 2004. – Вип. 8/9 (Нова серія). – С. 346–365.
47. Яременко М. Настоятелі київських чоловічих монастирів у XVIII столітті // *Ковчег*: Науковий збірник із церковної історії. – Львів, 2001. – Ч. 3. – С. 260–295.
48. *Bibliothèque des écrivains de la compagnie de Jésus, ou Notices bibliographiques* / par les Augustin et Alois de Backer, Charles Sommervogel. – Liège, 1853. – Т. 1. – С. 1–2.
49. Bystroń J. *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI–XVIII*. – Kraków, 1960. – Т. 1. – 455 s.
50. Ciołka D., ks. *Latynizacja Kościoła unickiego w Rzeczypospolitej po synodzie zamojskim*. – Białystok, 2014. – 320 s.
51. Dardier Ch. Jean de Serres, historiographe du roi: sa vie et ses écrits d’après des documents inédits 1540–1598 // *Revue historique*. – Paris, 1883. – Т. XXII. – P. 291–328.
52. *Dictionnaire de Theologie Catholique* / A. Vacant, E. Mangenot. – Paris, 1903. – Т. 1.
53. *Documenta pontificum romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1075–1953)* / ed. A. Welykyj. – Romae, 1954. – Vol. II: 1700–1953. – 669 p.
54. *Encyclopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. – Kraków, 1996. – 888 s.
55. *Encyklopedia katolicka*. – Lublin, 1989. – Т. 1; Т. 9; Т. 13; Т. 15.
56. Estreicher K. *Bibliografia polska* [Електронний ресурс]. – Kraków, 1882–1951. – Т. 8–34. – Режим доступу: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/>
57. Gil A., Skoczylas I. *Kościół wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458–1795*. – Lublin; Lwów, 2014. – 684 s. + 62 s.

58. Harasiewicz M. *Annales ecclesiae Ruthenae, gratiam et communionem cum s. Sede Romana habentis, ritumque Graeco-Slavicum observantis, cum singulari respectu ad dioceses ruthenas Leopoliensem, Premisliensem et Chelmensem.* – Leopoli, 1862. – 1164 p.
59. Harasym I. Geneza i rola monastycyzmu bazylikańskiego w historii Cerkwi Greckokatolickiej od XVI do XX wieku // *Warszawskie zeszyty Ukrainoznawcze.* – Warszawa, 1997. – T. 4–5. – S. 225–239.
60. Henryot F. Le prédicateur et ses livres. Normes oratoires et sermonnaires dans les couvents mendiants urbains à l'époque moderne (Lorraine, Luxembourg) // *La parole publique en ville, des réformes à la Révolution, actes du colloque de Nancy* (3–4 mars 2011) / S. Simiz (dir.). – Villeneuve d'Ascq, 2012. – P. 39–60.
61. Korbut G. *Literatura polska. Od początków do wojny światowej.* – Warszawa, 1929. – T. I: Od wieku X do końca XVII. – 621 s.
62. *Litterae basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae.* – Romae, 1979. – Vol. 2: 1731–1760. – 374 p.
63. Lorens B. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780.* – Rzeszów, 2014. – 560 s.
64. Naumow A. Przemiany w ruskiej kulturze unitów // *Краківські Українознавчі Зошуму.* – Краків, 1997. – Т. 5–6. – С. 141–146.
65. Pidłypczak-Majerowicz M. *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu.* – Warszawa, 1986. – 273 s.
66. Pidłypczak-Majerowicz M. Książka i biblioteka bazylikańska w XVII–XVIII w. Oraz wpływ kasat na stan ich zachowania i opracowania // *Hereditas Monasteriorum.* – Wrocław, 2012. – T. 1. – S. 85–97.
67. *Polski Słownik Biograficzny.* – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1989–1991. – T. 22, z. 135; 1972. – T. 17.
68. Radyszewskij R. *Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku.* – Kraków, 1996. – Cz. 1. – 283 s.
69. *Słownik polskich teologów katolickich.* – Warszawa, 1981. – T. 2: H–L. – 591 s.; 1982. – T. 3: M–R. – 552 s.
70. Walsby M. Book Lists and Their Meaning // *Documenting the Early Modern Book World: Inventories and Catalogues in Manuscript and Print* / ed. by M. Walsby, N. Constantinidou. – Leiden, 2013. – P. 1–24.
71. Wawryk M. De studiis philosophico-theologicis in provincia Rutheno-Ucraina OSBM s. XVIII eorumque manualibus // *Зануки ЧСБВ.* – Рим, 1971. – Сер. II, сек. II, т. VII. – С. 85–113.
72. Wereda D. *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku.* – Lublin; Sielce, 2013. – 375 s.
73. Wereda D. Testamenty hierarchów unickich w XVII–XVIII wieku // *Kościół unicki w Rzeczypospolitej* / red. W. Walczak. – Białystok, 2010. – S. 221–238.
74. Wojnar M. *Basilian Scholars and Publishing Houses (XVII–XVIII)* // *Зануки ЧСБВ.* – Рим, 1974. – Сер. II, сек. II, т. IX. – С. 64–94.
75. Wyczawski H. *Kościelne zbiory biblioteczne (wiek XVI–XVIII)* // *Dzieje teologii katolickiej w Polsce.* – Lublin, 1975. – T. 2: Od odrodzenia do oświecenia. – Cz. 1: Teologia humanistyczna. – S. 519–551.

**THE SCOPE OF READING OF MONKS OF LVIV DIOCESE
IN THE SECOND HALF OF THE 18th CENTURY:
THE LIBRARY OF BASILIANS HIEROMONKS JUSTYN
ILLIASHEVYCH AND JOSAPHAT LOZINSKY**

Ivan ALMES

Ukrainian Catholic University,

17, I. Sviatsitskoho Str., Lviv, 79011, Ukraine, tel. (032) 240-99-40

The article based on the “lists” of books from the libraries of the hieromonks of the Virgin of Mercy province of the Basilian Order of St. Josaphat – Justyn Illiashevych (1708–1776) and Josaphat Lozinsky (1719–1774) – reconstructs and analyzes the scope of reading of the Basilian monks of the second half of the 18th century. After the monks died, their libraries usually passed into the ownership of the monasteries and were recorded in monasterial documents (inventories or lists of deceased monks) as part of the description of their property. Fragments of inventory descriptions of Saint Onuphrius’ Monastery and Saint George’s Monastery in Lviv dating back to the 1750s–1770s were published for the first time. These monasteries possessed the books by church fathers Justin and Josaphat. Thematic analysis of the book repertoire of monastic private library collections has been conducted in the context of their pastoral and educational activities. “Intellectual food” of the Basilian monks of that time (represented by hieromonks J. Illiashevych and J. Lozinsky) consisted of the books by Catholic (Jesuit, Franciscan, Dominican), Orthodox, Uniate, and Protestant authors of the 16th–18th centuries. In addition to liturgical books and Holy Scripture, this was mainly Catholic Reformation literature: catechism, publications for meditation and spiritual exercises, ascetic treatises, church history, dogmatic and moral theology, as well as a few secular publications.

Keywords: Rus’ province of the Basilian Order of St. Josaphat, “book lists”, inventory description, monastic private library collections, history of reading, book culture, Justyn Illiashevych, Josaphat Lozinsky.

Стаття надійшла до редколегії 04.11.2015

Прийнята до друку 11.08.2016